

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.12>

GLÓWNE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI PERFORMATYWNEJ DYRYGENTA CHÓRALNEGO ELEONORY VYNOHRADOVOI

Svitlana Shcherbii

aspirant Dydaktyczno-Naukowego Instytutu Sztuki

Podkarpackiego Narodowego Uniwersytetu imienia Wasyla Stefanyka (Iwano-Frankiwsk, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-7859-1918

svalsh979@gmail.com

Adnotacja. W artykule omówiono kwestię działalności performatywnej zasłużonego działacza Kultury Ukrainy dyrygenta chóralnego, prof. Eleonory Vynohradovoi, w szczególności skupiono się na wynikach badań naukowców i na innych materiałach źródeł archiwalnych. Określono stylistyczne oznaki aktywności twórczej i metodyczne zasady umiejętności zawodowych. Wyjaśniono skuteczność pracy oświatowej w dziecięcym ośrodku chóralnym „Tonika”, która odziedziczyła artystyczne doświadczenie chórmistrzów. Udowodniono, że jej oddanie powołaniu chórmistrza miało duży wpływ na rozwój dziecięcej kultury chóralnej, której osiągnięcia wykazały uznanie ogólnopolskie i międzynarodowe. Należy zauważyć, że badanie sztuki chóralnej jest jednym z ważnych sposobów przyswajania kultury narodu ukraińskiego.

Słowa kluczowe: sztuka chóralna, chór dziecięcy, szkoła chóralna, kultura chóralna, dyrygent.

THE MAIN ASPECTS OF EXECUTIVE ACTIVITY CHORAL CONDUCTOR ELEONORA VYNOGRADOVA

Svitlana Shcherbii

Postgraduate student at the Department of Musical Ukrainian Studies and Folk Instrumental Art Vasyly

Stefanyk Precarpathian National University (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-7859-1918

svalsh979@gmail.com

Abstract. The article examines the performance of the honored figure of culture of Ukraine, the choral conductor, Professor Eleonora Vynohradova, in particular, attention is paid to the results of research by scientists and other materials from archival sources. Stylistic features of creative activity and methodical principles of professional skill are determined. The effectiveness of educational work in the "Tonika" children's choir, which inherited the artistic experience of choirmasters, was clarified. It is proven that her dedication to her vocation as a choirmaster had a significant impact on the development of children's choral culture, the achievements of which were evidenced by national and international recognition. It is emphasized that the study of choral art is one of the important ways of assimilating the culture of the Ukrainian people.

Key words: choral art, children's choir, choral school, choral culture, conductor.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ХОРОВОГО ДИРИГЕНТА ЕЛЕОНОРИ ВІНОГРАДОВОЇ

Світлана Щербії

аспірант Навчально-наукового інституту мистецтв

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-7859-1918

svalsh979@gmail.com

Анотація. У статті розглядається питання виконавської діяльності заслуженого діяча культури України хорового диригента, професора Елеонори Виноградової, зокрема акцентовано увагу на результати досліджень науковців та на інші матеріали архівних джерел. Визначено стилістичні ознаки творчої діяльності та методичні принципи професійної майстерності. З'ясовано ефективність роботи просвітницької спрямованості в дитячому хоровому осередку «Тоніка», у яких успадковувався художній досвід хормейстерів. Доведено, що її відданість своєму покликанню хормейстера мала вагомий вплив на розвиток дитячої хорової культури, здобутки якої засвідчили загальнонаціональне та міжнародне визнання. Наголошено, що дослідження хорового мистецтва є одним із важливих способів засвоєння культури українського народу.

Ключові слова: хорове мистецтво, дитячий хор, хорова школа, хорова культура, диригент.

Вступ. Хорове мистецтво як вид художньої діяльності українців є чинником формування духовного, творчого потенціалу суспільства, невід'ємною складовою національної та світової культури. В науковій літературі основна увага авторів зосереджена переважно на економічній та культурній складових питань, породжених

глобалізацією. Орієнтація суспільного життя загострює проблему відродження української національної культури, яку можна розв'язати шляхом вивчення та збереження самобутніх художніх традицій.

Музично-виконавське мистецтво як феномен культури все більше привертає увагу наукових дослідників у виявленні його особливостей у широкому аспекті художньо-творчої практики та діяльності музиканта-виконавця – у вузькому. Широкий спектр фактів, приклади індивідуальної виконавської діяльності виявляють сутність і специфіку музично-виконавського мистецтва.

Особливості творчості Елеонори Виноградової вивчали багато науковців. У рамках дослідження Київської хорової виконавської школи як цілісної системи, А. Лашенко відмітив, що «вона прагнула утримати та удосконалити традиційні критерії дитячого вокалу». (Лашенко, 2007:ст. 100). Також О. Бенч вказувала на характерні риси творчої діяльності Е. Виноградової, яка : «цілеспрямовано відстоює високий професіоналізм». (Бенч, 2002:ст. 164). Науковець А. Мартинюк в рамках диригентсько-хорового навчання і виховання визначив біопротиположний тип Е. Виноградової – хоровий диригент, педагог, науковець, музичний діяч. Він також відмітив універсальність профілізації мисткині з домінантністю хорового диригування та наукової складової, а також її просвітницьку спрямованість [Мартинюк, 2021:].

Метою роботи є висвітлити методи, цілі і результати творчості українського хорового диригента Елеонори Олексіївни Виноградової (1931-2003) на предмет виявлення в них індивідуальних особистісних рис, які викристалізувалися і культивувалися в особливому творчому середовищі. Сукупність національних музично-творчих продуктів, створених за певних період часу, дозволяє нам проаналізувати, як явище художньої культури. Методологічною основою дослідження є систематизація теоретичних даних, методи аналізу та синтезу.

Основна частина. Впродовж життєвого і творчого шляху Елеонора Виноградова доклала усі свої зусилля до збереження традиції та розвитку культури. Вона визначала напрями розвитку дитячого хорового мистецтва України, виробляла звукову манеру хору на основі національних традицій. Бездоганне володіння прийомами вокального мистецтва, достеменним музичним (темброво-хоровим) слухом, виконавською технікою, майстерною ювелірною роботою над досягненням хорового строю й хорового ансамблю, усвідомлення художнього слова, володіння енергетичним запалом та творчо-психологічним впливом на виконавський процес – всі ці професійні якості дозволяли їй домагатися від виконавців художньої правди.

Так, Е. Виноградова як представниця Київської хорової школи, продовжила традицію диригентсько-виконавської практики, педагогічних принципів, базованих на певних художньо-естетичних засадах і репертуарних пріоритетах. Грунтовну музичну освіту здобула в Київській консерваторії в класі Е. Скрипчинської (1899-1992) – хорового диригента, піаністки, науковця, педагога, діяча національної хорової культури. Подвижницька праця поруч з такими видатними диригентами як Г. Верьовкою, П. Муравським, Л. Венедиктовим, М. Кречко визначили основні вектори розвитку національної хорової школи як академічний хоровий спів. Першою творчою лабораторією був хор хлопчиків «Дзвіночок», з яким вона розпочала свій творчий шлях. У 1968 р. Елеонора Олексіївна очолила хор, який завдяки її наполегливій праці від хорового гуртка став відомою хоровою капелюю. Як писала О. Бенч: «хор «Дзвіночок» вперше в Україні сформував еталон дитячого виконавського стилю». (О. Бенч-Шокало, 2002: ст. 166). Цим колективом Елеонора Олексіївна керувала близько 13 років. Зазначимо, що в той час вагома державна підтримка дитячого хорового мистецтва та його популярність серед населення давали можливість створити добре укомплектований, у голосовому і кількісному відношенні, хоровий колектив і за умови тривалої, кропіткої і систематичної хормейстерської роботи, досягнути якісного, мистецького рівня звучання. Якісне кадрове наповнення хору значно посилювало його виконавський потенціал, сприяло розширенню репертуару, розгортанню активної концертної діяльності. Хор хлопчиків «Дзвіночок» часто виступав на телебаченні та радіо, записував грамплатівки, гастролював в Україні, Росії, Латвії, Литві, Білорусі. Варто зазначити один із численних здобутків колективу. У 1975 році хор став Лавреатом II Міжнародного фестивалю дитячих хорів у м. Братиславі (Чехословаччина).

Наступний етап у творчості Елеонори Олексіївни – це дитячий хор «Любисток» при Київській консерваторії (1983-1986 р.) На базі цього хору студенти-диригенти проходили педагогічну практику, успадковували виконавські традиції та переймали інтерпретаційний досвід. Пізніше, враховуючи блискучий успіх саме в роботі з хлопчиками, Еленору Виноградову запросили очолити хор хлопчиків та юнаків Київської спеціалізованої музичної школи ім. Лисенка (1986-1997 рр.) Елеонора Олексіївна, гастролюючи з цим колективом, відвідала майже всі країни Європи. Директор навчального закладу Шерстюк В. А. на святкуванні 50-літнього ювілею колективу згадував, що тоді хор дійсно набув європейського значення і, після зміни художнього керівника, він ще 3-4 роки тримався на фундаменті, який заклала Елеонора Виноградова [11]. Пізніше вона запалювала дитячі серця в ще одному хоровому колективі під назвою «Кантус» Київської музичної школи № 5 (1997-2003 рр.) та захоплювала слухачів своєю художньою довершеністю в різних містах України та Європи.

Серед інших дитячих хорових колективів хори під орудою Елеонори Виноградової вирізнялися легким польотним звучанням, красою тембрального забарвлення звуку. Елеонора Олексіївна досконало володіла власним голосом і добре розуміла природу дитячого вокалу. В одному інтерв'ю відомий диригент Пітер Перенс, керівник заслуженого колективу Естонської РСР хору хлопчиків Палацу культури імені Яна Томпа, говорив: «скажу відверто, що заздимо вам – таким першокласним голосовим матеріалом, як у вас, можна тільки пишатися. Ми ніяк не навчимося виховувати голоси, як у ваших хорах. І наш спів тому не такий дзвінкий». (Мельник О. 1979:ст. 27).

В інформаційному просторі 70-80х років минулого століття відбувалось віддзеркалення мистецьких подій. Ось, наприклад, цитати з газети «Вечірнього Києва» 1980 року про спів хору хлопчиків «Дзвіночок»: «кожен звук чистих і дитячих голосів, кожна струна промовляє до тебе так, немов доторкається до найчутливіших струн твого серця».

Суть творчого методу Е. Виноградової полягала не лише у відтворенні хорової партитури, філігранній відточеності музичного матеріалу, а й у спроможності за рахунок цікавої самобутньої інтерпретації. Вона базувалася на глибинному проникненні у внутрішній зміст твору і натхненному злеті власної фантазії (речей, що визначають сутність справжнього музиканта – творця). Елеонора Олексіївна надавала йому нової якості художнього прочитання та філософського звучання. Розвиток музичного мислення у неї здійснювався під час навчання, завдяки педагогічній праці Е. Скрипчинської (Мартинюк, 2021:ст. 317).

Звичайно, що успішним концертним виступам передувала кропітка робота в хорі. На думку І. Бермес: «у репетиційному моменті жінки-диригенти вміло послуговуються своїми раціональними й емоціональними рисами», котрі допомагають досягнути успіху (Бермес, 2017:ст.66). Тож для підтримки працездатності та дисципліни, Е. Виноградова багато жартувала, веселила, відволікала на різноманітні теми – від високих матерій до побутових речей. Заняття проводилось динамічно, активно. Потрібно відзначити те, що хлопчики по своїй природі більш непосидючі та активні, тож це потребувало особливої енергії від диригента для концентрації їхньої уваги. І Елеонора Олексіївна органічно поєднувала в собі не тільки функції керівника, виконавця-інтерпретатора, педагога, а й психолога.

Процес розспівування хору був скерований на одночасний розвиток у хористів вокальних та інтонаційно-слухових навиків. Елеонора Олексіївна звертала увагу на правильний підбір вправ для хору початківців та рекомендувала розспівувати поспівками, які рухалися зверху донизу. Пояснювала це тим, що це корисно для вироблення головного звучання: діти легко знаходять цей звук вгорі і, зберігаючи його, рухаються донизу. Якщо використовувати висхідний рух, то голос, видобуваючи звук з грудного резонатора спочатку, затиснеться потім у верхньому регістрі. Вправи на розспівування могли бути досить простими, важливо, щоб хор правильно на них розвивався та навчався володіти основними вокально-хоровими навичками. Елеонора Олексіївна слідувала, щоб дихання під час співу у дітей набиралося правильно і в потрібному об'ємі. Крецендо повинно було зберігати співочу манеру, уникаючи форсування звуку. Проте не завжди репетиція розпочиналась з розспівок, іноді це було бути співу складних місць виконуваних хорових творів. Завдяки виразній мануальній техніці, вона досягала бездоганної штрихової, ритмічної та динамічної гнучкості хору, пластичності і співучості голосів, безперервної звукової лінії.

Вже на початку роботи над розучуванням твору, Е. Виноградова вимагала відповідного характеру та необхідного тембру. Досягала вона цього за допомогою власного показу, пояснення або вдалого, дотепного порівняння. Знання техніки постановки голосу, здатність відчувати відтінки голосових тембрів допомагали їй вільно працювати над звуком. Е. Виноградова вважала, що з одного заняття в тиждень доброго хору не вийде. Сама ж займалася з дитячими хоровими колективами два, а то й три рази на тиждень.

Щодо важливості чистоти хорового строю Е. Виноградова надавала значенню прискіпливій роботі над чистотою натурального хорового строю, розуміння необхідності вироблення у хористів навиків свідомого інтонування і правильного співочого дихання. Щиро захоплювалася методами П. Муравського: «Мені не доводилося спостерігати роботи над унісоном ретельнішої, ніж у Павла Івановича» (Бенч, 2002:610).

Активізація концертної діяльності дитячих хорів під орудою Е. Виноградової мала потужний вплив на розвиток виконавських, інтелектуально-пізнавальних та ціннісно-орієнтаційних якостей. У сукупності всі ці якості впливали на формування виконавської майстерності хорових колективів. Не раз доводилося виступати хору «Дзвіночок» під керівництвом Е. Виноградової з капелою «Думка», чоловічою капелою Латвії, хором імені Григорія Верьовки. Незабутнім було співробітництво з композитором Дмитром Кабалевським, твори якого виконувались на сцені Київської філармонії із симфонічним оркестром під керуванням С. Турчака. У пам'ятному альбомі хору є запис Д. Кабалевського: «Дякую за відмінний спів, за дзвінке й світле мистецтво. Зустрічі та спільні концерти з Вами, дорога Елеоноро Олексіївно, велика для мене радість!».

Відкритість до міжнародної взаємодії на фестивальному русі відображалася у замітках міжнародної преси. Під час гастролей на концертах відзначались складність репертуару та серйозний підхід до вибору творів для виконання. Задушевність і щирість виконання зворушували всіх, а природність поведінки і зовнішня культура в поєднанні з музичною справляли на присутніх величезне враження. Ось наприклад, після одного з численних виступів в Ризі засоби масової інформації відмітили високий рівень вокальної техніки та досконале виконання латиської народної пісні мовою оригіналу.

П'ятдесятирічна творча праця хорового диригента Е. Виноградової в значній мірі була спрямована на популяризацію творчості Д. Бортнянського, М. Лисенка, М. Леонтовича, а також творів світової класики. Вагомий внесок в розвиток дитячої хорової літератури зробила творча діяльність хормейстерського клубу «Тоніка» під головуванням Е. Виноградової. Вона в обговореннях піднімала питання щодо репертуару, співпрацювала з сучасними українськими композиторами та з видавництвом «Музична Україна» як упорядник збірників пісень.

Напрацьовані методичні співочі засади хорового диригента Е. Виноградової були настільки ґрунтовними, що їх прагнули розвивати такі відомі митці як Н. Нехотяєва, Т. Малицька, Н. Величко, А. Зайцева, І. Сабліна. У різний час в різних хорах під орудою Елеонори Олексіївни, співали і набиралися виконавського досвіду такі видатні митці як Максим Тимошенко, тепер ректор НМАУ ім. П. Чайковського. Співоче середовище

капели сприяло вихованню багатьох професійних співаків, серед яких Олексій Пальчиков, оперний співак, фіналіст престижного конкурсу співаків BBC «Singer of The World» [8]. Відомий диригент Кирило Карабиць в одному інтерв'ю відмітив, що Е. Виноградова «стала провідником в житті і допомогла в житті зробити вибір стати професійним музикантом» [10]. Також вона відіграла важливу роль у творчому становленні майбутнього головного диригента та художнього керівника хору «Хрещатик», Заслуженого артиста України Павла Струця. Він особисто висловлювався, що пройшов шлях поруч з Елеонорою Олексіївною «від дисканта до аспіранта». Заслужений діяч мистецтв України, Галина Савчук ще студенткою розпочала хормейстерський шлях в хорі хлопчиків «Дзвіночок» під керівництвом Елеонори Виноградової. Також свого досвіду як хормейстери в цьому колективі здобували Володимир Волонтир, засновник Мукачівської хорової школи, Аїда Зайцева, художній керівник капели хлопчиків та юнаків ім. Л. Ревуцького та багато інших.

Висновки. Таким чином, в дослідженні висвітлено деякі методичні аспекти виконавської діяльності Елеонори Олексіївни та вплив її творчих здобутків на формування хорового мистецтва у його теперішньому вигляді. Це сприяє усвідомленню витоків тих традицій, якими наразі користуються більшість хормейстерів. «Завдяки талановитому педагогу, хоровому диригенту, народній артистці України Е. Виноградовій та багатьом блискучим керівникам дитячих колективів клуб «Тоніка» на Київській базі став центральною всеосюзною лабораторією удосконалення дитячого хорового співу. Зміна репертуару в дитячому хоровому русі призвела до відчутного покращення виконавської майстерності дитячих колективів» (Лашенко, 2009:74). Творча діяльність Е. Виноградової була на зламі ідеологічних епох і вона, як хормейстер-професіонал, в статусі незалежної держави проявила готовність до мобілізації усіх своїх музикантських і артистичних можливостей. Незважаючи на те, що Елеонора Олексіївна Виноградова належить до відомих українських хорових диригентів, тема є невичерпною і потребує подальше вивчення її досвіду.

Список використаних джерел:

1. Бенч О. Павло Муравський. Феномен одного життя. Дніпро, 2002. С. 664
2. Бенч-Шокало О. Український хоровий спів: Актуалізація звичаєвої традиції. Київ: Редакція журналу "Український світ", 2002. 440 с.
3. Бермес І. Л. Жінка-диригент: спроба характеристики успішності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2017. № 1. С. 63-68
4. Лашенко А. П. З історії київської хорової школи. Київ: Музична Україна. 2007. 198 с.
5. Лашенко А. П. Українське хорове мистецтво ХХ століття. (З публікацій попередніх років). *Мистецтвознавство України*. 2009. Вип.10. С. 71-75.
6. Мартинюк А. К. Теорія і практика диригентсько-хорової школи в Україні ХХ – початку ХХІ століття. Дисертація. 2021 https://drive.google.com/file/d/1UoYIQYcCOaWDROk0_S3TX5DWQExsSvVc/view (дата доступу 26.06.2022).
7. Мельник О. Уперше в Україні. «Музыка» 1979, № 4. С. 36.
8. Пальчиков О. <https://www.oleksiypalchikov.com/> (дата доступу 26.06.2022)
9. 15. Буклет «50 Дзвіночок» http://dzvinochok.kiev.ua/files/booklet_dzvinochok.pdf (дата звернення 26.06.2022)
10. Кирило Карабиць. Видатні випускники НМАУ ім. П.І. Чайковського/Kirill Karabits https://www.youtube.com/watch?v=daANa05Jza4&list=PLnrovn8_500Z9wgT-Hr84IHnkMW3caCEp&index=32 (дата звернення 26.06.2022)
11. Ювілейний концерт хору хлопчиків та юнаків КССМШ ім. М. Лисенка https://www.youtube.com/watch?v=Rqxun0wpj3s&list=PLnrovn8_500Z9wgT-Hr84IHnkMW3caCEp&index=22 (дата звернення 26.06.2022)

References:

1. Bench O. H. (2002). Pavlo Muravskiy. Fenomen odnogo zhyttia. [Pavlo Muravsky. The phenomenon of one life] *Dnipro*. P.664 [in Ukrainian].
2. Bench-Shokalo O. (2002). Ukrainskyi khorovyi spiv: Aktualizatsiia zvychaiyvoi tradytsii. [Ukrainian choral singing: Actualization of customary tradition] Kyiv: Redaktsiia zhurnalu "Ukrainskyi svit". P 440. [in Ukrainian].
3. Bermes I. L. (2017). Zhinka-dyryhent: sprobha kharakterystyky uspishnosti. [Female conductor: an attempt to characterize success] *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadriv kultury i mystetstv*. Vup.1. P. 63-68. [in Ukrainian].
4. Lashchenko A. P. (2007). Z istorii kyivskoi khorovoi shkoly. [From the history of the Kyiv choral school] Kyiv: Muzychna Ukraina. P. 198. [in Ukrainian].
5. Lashchenko A. P. (2009) Ukrainske khorove mystetstvo KhKh stolittia. (Z publikatsii poperednykh rokov). [Ukrainian choral art of the twentieth century. From previous years' publications]. *Mystetstvoznnavstvo Ukrainy*. Vyp.10. P. 71-75. [in Ukrainian].
6. Martyniuk A. K. (2021) Teoriia i praktyka dyryhentsko-khorovoi shkoly v Ukraini XX – pochatku XXI stolittia. [Theory and practice of conducting and choral school in Ukraine in the XX – early XXI century]. *Dysertatsiia*. https://drive.google.com/file/d/1UoYIQYcCOaWDROk0_S3TX5DWQExsSvVc/view (data dostupu 26.06.2022) [in Ukrainian].
7. Melnyk O. (1979) Upershe v Ukraini. [For the first time in Ukraine] «Музыка». Vyp 4. P. 36 [in Ukrainian].
8. Palchikov O. <https://www.oleksiypalchikov.com/> (data dostupu 26.06.2022)
9. Buklet «50 Dzvinochok» http://dzvinochok.kiev.ua/files/booklet_dzvinochok.pdf (data zvernennia 26.06.2022) [in Ukrainian].
10. Kyrylo Karabyts. Vydatni vypuskyky NMAU im. P.I. Chaikovskoho/Kirill Karabits https://www.youtube.com/watch?v=daANa05Jza4&list=PLnrovn8_500Z9wgT-Hr84IHnkMW3caCEp&index=32 (data zvernennia 26.06.2022) [in Ukrainian].
11. Yuvileinyi kontsert khoru khlopchykiv ta yunakiv KSSMSH im. M. Lysenka [Anniversary concert of the boys' choir KSSMSH them. M. Lysenko] [in Ukrainian]. https://www.youtube.com/watch?v=Rqxun0wpj3s&list=PLnrovn8_500Z9wgT-Hr84IHnkMW3caCEp&index=22 (data zvernennia 26.06.2022).